

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ТЕРНОПІЛЬСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Факультет аграрної економіки і менеджменту**

*Кафедра обліку та економічно-
правового забезпечення АПБ*

**МІЖДИСЦИПЛІНАРНА КУРСОВА РОБОТА
на тему:**

**«ОБЛІК І АУДИТ РОЗРАХУНКІВ З ПОКУПЦЯМИ І
ЗАМОВНИКАМИ»**

Студента 4 курсу ОПЗр-42 групи
Галузь знань – 07 «Управління та
адміністрування»
Спеціальність – 071 «Облік і оподаткування»
Освітня програма – Облік і правове
забезпечення агропромислового бізнесу
Антонюк Анни Володимирівни
Керівник: кандидат економічних наук
Белова І.М.
Національна шкала _____
Кількість балів: _____ Оцінка ECTS _____

Члени комісії _____

(підпис)

(прізвище та ініціали)

_____
(підпис)

(прізвище та ініціали)

_____
(підпис)

(прізвище та ініціали)

Тернопіль – 2019 р.

ЗМІСТ

ВСТУП	3
1. ЕКОНОМІЧНА СУТНІСТЬ ДЕБІТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНOSTI	8
1.1. Визначення і класифікація дебіторської заборгованості	8
1.2. Визнання дебіторської заборгованості	14
2. ОРГАНІЗАЦІЯ ОБЛІКУ РОЗРАХУНКІВ З ПОКУПЦЯМИ І ЗАМОВНИКАМИ В ТОВ «ВИСОКОВОЛЬТНИЙ СОЮЗ - РЗВА»	20
2.1. Документальне оформлення господарських операцій з обліку дебіторської заборгованості за товари, роботи, послуги	20
2.2. Синтетичний та аналітичний облік дебіторської заборгованості за товари, роботи, послуги	24
2.3. Формування статей балансу про дебіторську заборгованість	28
2.4. Методика аудиту дебіторської заборгованості за товари, роботи, послуги на підприємстві	32
3. ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ОБЛІКУ ДЕБІТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНOSTI ЗА ТОВАРИ, РОБОТИ, ПОСЛУГИ	40
ВИСНОВКИ	44
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	47
ДОДАТКИ	49

ВСТУП

В умовах ринкової економіки роль бухгалтерського обліку переоцінити практично неможливо. Правильно організований облік є однією із найважливіших умов ефективного управління сучасним підприємством і досягнення комерційного успіху. Господарське управління, збереження і примноження власності, перерозподіл прибутку передбачають наявність інформації про процеси, які здійснюються в ході виробничої діяльності. Цю інформацію отримують не довільно, а лише шляхом застосування і дотримання на практиці тих прийомів, які закладені в методах відображення і систематизації господарських факторів.

В процесі своєї господарської діяльності підприємство може вступати в розрахункові взаємовідносини з юридичними та фізичними особами. В цьому аспекті особливого значення набуває правильна організація обліку розрахунків з покупцями і замовниками.

Суттєвою складовою частиною цих операцій, з погляду фінансової стабільності підприємства, є дебіторська заборгованість, оскільки спричиняє вилучення коштів з обороту підприємств, що негативно позначається на їх фінансовому стані, а несвоєчасна оплата боргів зобов'язань веде до залучення в оборот коштів, які належать іншим підприємствам.

Тому важливим є правильна організація розрахунків, яка потребує суворого дотримання фінансової дисципліни, власної оплати боргів по зобов'язаннях і забезпечення своєчасного одержання коштів за реалізовану продукцію та надані послуги. Все це накладає свій відбиток як на завдання бухгалтерського обліку в цілому так і на окремі його аспекти, основними з яких є: дотримання встановлених правил розрахункових відносин; своєчасне документальне оформлення розрахункових операцій; достовірне ведення аналітичного і синтетичного обліку розрахунків; своєчасне і правильне відображення розрахункових операцій у податковому обліку; взаємне звірення розрахунків з дебіторами; недопущення нереальної дебіторської

заборгованості.

Метою написання даної курсової роботи є дослідження характерних особливостей теорії, методики та організації первинного, аналітичного і синтетичного обліку розрахунків з покупцями і замовниками в умовах застосування національних положень (стандартів) бухгалтерського обліку на базовому підприємстві.

Для досягнення зазначеної мети, необхідно вирішити такі **завдання**:

- розкрити економічну сутність поняття «дебіторська заборгованість»;
- ознайомитися з нормативними документами, які регулюють порядок відображення в обліку дебіторської заборгованості та здійснити огляд літературних джерел із теми дослідження;
- вивчити первинну облікову документацію, пов'язану з операціями із розрахунків з покупцями і замовниками;
- дослідити методологію обліку розрахунків з покупцями і замовниками.

Об'єктом дослідження даної курсової роботи є ТОВ «Високовольтний Союз - РЗВА», що засноване на державній власності. Підприємство ТОВ «ВИСОКОВОЛЬТНИЙ СОЮЗ-РЗВА» діє на принципах повного розрахунку, здійснює вільний вибір підприємницької діяльності, несе відповідальність за результати своєї діяльності, є юридичною особою, має відокремлене майно, самостійний баланс, печатку, рахунки в банку.

Місце знаходження підприємства: 33001, м. Рівне, вул. Біла, 16 в м.Рівне, Рівненської області.

ТОВ «ВИСОКОВОЛЬТНИЙ СОЮЗ-РЗВА» - підприємство яке є юридичною особою за законодавством України та набуває своєї чинності з моменту його реєстрації.

Головною ціллю діяльністю Товариства є задоволення суспільних потреб у його продукції, роботах, послугах та реалізації, на основі отриманих прибутків, соціальних та економічних інтересів членів трудового колективу та інтересів засновників (учасників) Товариства.

Предметом діяльності Товариства є:

- проектно-конструкторська і технологічна розробка, виробництво електротехнічного обладнання, в тому числі виробництво апаратури високовольтної, низьковольтної та середньої напруги;
- виробництво продукції виробничо-технічного призначення та іншого промислового обладнання; виробництво електророзподільної та контрольної апаратури;
- монтаж машин та устаткування спеціального призначення, не віднесених до інших групувань;
- виробництво різноманітних металевих виробів;
- ливарне виробництво;
- зварювальне виробництво;
- виробнича діяльність по переробці пластмас;
- фарбування, гальванопокриття;
- проектні, проектно-пошукові, науково-дослідні, конструкторські роботи;
- виконання функцій замовника для здійснення проектних, будівельних, будівельно-монтажних, ремонтно-будівельних робіт та оздоблювальних робіт;
- проектування, будівництво, реконструкція та ремонт споруд цивільного, виробничого та іншого призначення;
- науково - дослідна , проектно-конструкторська та учбова діяльність.

Підприємство має право від свого імені укладати договори, контракти, набувати майнові та особисті немайнові права.

Підприємство має право прийняття робочої сили, трудова діяльність здійснюється на основі укладених трудових договорів, контрактів, а також за угодами цивільно-правового характеру.

Майно підприємства складають основні фонди та обігові кошти, а також цінності, вартість яких відображається у самостійному балансі.

Порядок організації та ведення бухгалтерського обліку на підприємстві визначається розділом 3 Закону України № 996. У цьому розділі чітко

розмежована відповідальність власника і головного бухгалтера.

Структура і функції бухгалтерського апарату на підприємстві залежать від характеру та об'єкта діяльності цього підприємства. На ТОВ «ВИСОКОВОЛЬТНИЙ СОЮЗ-РЗВА» бухгалтерської служби складається з 12 чоловік на чолі з головним бухгалтером. Права та обов'язки працівників бухгалтерії визначаються Положенням про бухгалтерію та посадовими інструкціями.

Директор ТОВ «ВИСОКОВОЛЬТНИЙ СОЮЗ-РЗВА» - керує роботою підприємства відповідно до законодавства України; вживає заходи із забезпечення підприємства кваліфікованими кадрами; удосконалює систему управління; дотримується адміністративно-господарського і податкового законодавства; здійснює контроль за виробничою діяльністю структурних підрозділів підприємства; видає накази та розпорядження по підприємству.

Головний бухгалтер - забезпечує ведення бухгалтерського обліку, дотримуючись єдиних методологічних засад, установлених Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні». Організовує контроль за відображенням на рахунках бухгалтерського обліку всіх господарських операцій. Забезпечує складання на основі даних бухгалтерського обліку фінансової звітності підприємства, підписання її та надання в установлені терміни користувачам. Здійснює контроль за веденням касових операцій.

Згідно з чинним законодавством підприємство самостійно визначає форму обліку, про що зазначає в Наказі про облікову політику. На ТОВ «ВИСОКОВОЛЬТНИЙ СОЮЗ-РЗВА» ведеться автоматизована форма обліку із використання прикладної програми «ІТ-Підприємство». Дана форма полягає у тому, що дані про здійснені на підприємстві господарські операції з паперових носіїв первинної облікової інформації записують на машинні носії. На підставі введених даних автоматично робиться групування дебетових і кредитових оборотів за синтетичними й аналітичними рахунками, визначають сальдо, формують обігові відомості і звітність, роздруковують різні первинні документи. Вихідну інформацію подають у вигляді друкованих реєстрів за

окремими рахунками бухгалтерського обліку. Облікові реєстри з комп'ютерної програми підписуються оператором – виконавцем та бухгалтером, який відповідає за складання облікового документа.

Автоматизація облікового процесу дає можливість підвищити оперативність і точність облікових даних, необхідних для управління підприємством.

Підставою для бухгалтерського обліку господарських операцій в ТОВ «ВИСОКОВОЛЬТНИЙ СОЮЗ-РЗВА» є первинні документи, які фіксують факти здійснення господарських операцій. На підприємстві використовуються типові форми первинних документів. Відповідальність за несвоєчасне складання первинних документів і реєстрів бухгалтерського обліку та не достовірність відображених у них даних несуть особи, які склали та підписали ці документи. У ТОВ «ВИСОКОВОЛЬТНИЙ СОЮЗ-РЗВА» працівники бухгалтерії проставляють на первинних документах, які відображаються в обліку, відмітку про їх обробку у вигляді кореспонденції рахунків, дати, підпису.

Бухгалтерський облік у ТОВ «ВИСОКОВОЛЬТНИЙ СОЮЗ-РЗВА» ведеться згідно робочого плану рахунків, який розроблений на підставі Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій, що затверджений Наказом Міністерства фінансів України № 291 від 30.11.99 року і доданий до наказу про облікову політику підприємства.

З метою упорядкованості руху та своєчасного одержання первинних документів для записів у бухгалтерському обліку наказом керівника підприємства затверджений Графік документообігу, в якому вказується дата створення або одержання від інших підприємств документів, прийняття їх до обліку, передача в обробку та до архіву.

Підприємство складає і подає у відповідні органи фінансову, податкову та статистичну звітність.

1. ЕКОНОМІЧНА СУТНІСТЬ ДЕБІТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНОСТІ

1.1. Визначення і класифікація дебіторської заборгованості

Організація обліку дебіторської заборгованості на підприємстві будь-якої форми власності має важливе значення, оскільки сприяє упорядкуванню інформації, прозорості та достовірності даних із розрахункових операцій за борговими правами. Методологія обліку та порядок розкриття інформації про дебіторську заборгованість у фінансовій звітності визначаються П(С)БО 10 «Дебіторська заборгованість».

Норми цього Положення застосовуються з урахуванням особливостей оцінки та розкриття інформації щодо дебіторської заборгованості, встановлених іншими положеннями (стандартами) бухгалтерського обліку.

На кожному етапі економічного та політичного розвитку в Україні та світі відбувалися істотні зміни у трактуванні поняття «дебіторська заборгованість». Багато вчених вважають вирішення даної проблеми одним із важливих завдань бухгалтерського обліку, але і в даний час не існує єдиного підходу до визначення сутності поняття «дебіторська заборгованість».

Пропозиції вітчизняних авторів щодо питань організації обліку дебіторської заборгованості та управління її розмірами на підприємстві досліджується у працях:

– Бутинець Ф.Ф. запропонував відображувати в наказі про облікову політику такі основні елементи організації обліку дебіторської заборгованості, як: критерії групування заборгованості за строками її надання та непогашення; метод формування резерву сумнівних боргів; графіки руху документів, що підтверджують виникнення дебіторської заборгованості; облікові реєстри, в яких фіксують розміри дебіторської заборгованості; процедуру передачі інформації з облікових реєстрів до центральної бухгалтерії та її відображення у звітності;

– Нашкерська Г. пропонує застосовувати метод класифікації сумнівних боргів підприємствам, які мають значну кількість дебіторів, і навпаки – метод

формування резерву з врахуванням платоспроможності кожного окремого дебітора краще використовувати тоді, коли кількість дебіторів незначна;

– Сопко В. та Завгородній В. з метою організації обліку дебіторської заборгованості вважають доцільним визначати на підприємстві об'єкти заборгованості відповідно до термінів її погашення та згрупувати суб'єкти боргу (фізичні та юридичні особи) за видами заборгованості. Зокрема, аналітичний облік вести за кожним видом заборгованості та окремим підприємством або фізичною особою.

У більш пізні періоди зміст дебіторської заборгованості дещо змінився, проте основне ототожнення із боргом або заборгованістю залишається незмінним. Аналіз існуючих підходів до сутності дебіторської заборгованості в науковому середовищі представлено в таблиці 1.1.

Таблиця 1.1

Визначення дебіторської заборгованості в різних джерелах

Джерело	Тлумачення поняття «дебіторська заборгованість»
1	2
1. П(с)БО 10 п.4 «Дебіторська заборгованість»	Сума заборгованості дебіторів на певну дату.
2. П(с)БО 13 п.4 «Фінансові інструменти»	Сума, що виникає внаслідок надання коштів, продажу інших активів, робіт, послуг безпосередньо боржникові та не є фінансовим активом, призначеним для перепродажу.
3. МСБО 39 п.9 «Фінансові інструменти: визнання та оцінка»	Це похідні фінансові активи з фіксованими платежами, які підлягають визначенню та не мають котирування на активному ринку.
4. Матицина Н.О.	Розмір неспроможності суб'єкта підприємницької діяльності виконати грошові зобов'язання перед підприємством після настання встановленого договором строку оплати їх.
5. Білик М.Д.	Це матеріальні ресурси, не оплачені контрагентами, або готівка, що вилучена у підприємства.
6. Гуня В.О.	Одна з найважливіших складових кредитної діяльності підприємства, як один з елементів для розрахунку показників її результативності.
7. Іванов Є.О.	Це боргові права до покупців.
8. Хрущ Н., Білик І.	Це фінансовий актив, який є контрактивним правом отримувати грошові кошти або цінні папери від іншого підприємства визнається як актив, коли підприємство стає стороною контракту і, внаслідок цього, має юридичне право

	отримувати грошові кошти.
9. Войнаренко М.П.	Це сума боргів юридичних та фізичних осіб, що виникли внаслідок минулих подій і зафіксовані на певну дату.
10. Іванілов О.С., Смачило В.В., Дубровська Є.В.	Це складова оборотного капіталу, яка передбачає певні вимоги до юридичних чи фізичних осіб щодо оплати товарів, робіт, продукції.
11. Економічна енциклопедія	Це сума боргів, котрі належать підприємству, від юридичних або фізичних осіб у результаті господарських взаємин із ними.
12. Лищенко О.Г.	Дебіторська заборгованість - це фінансовий актив, який є контрактним правом отримувати грошові кошти або цінні папери від іншого підприємства.
13. Кірейцев Г.Г.	Дебіторська заборгованість - це складова оборотного капіталу, яка є комплексом вимог до фізичних чи юридичних осіб щодо оплати товарів, продукції, послуг.
14. Белозерцев В.	Дебіторська заборгованість - грошове вираження результату вимушеної або заздалегідь запланованої господарсько-економічної операції кредитного характеру з контрагентами (юридичними або фізичними особами), що мала місце у минулому та борг за неї може бути достовірно визначений, узгоджений з контрагентом та сплачений підприємству у майбутньому, а в поточний момент відображений у балансі підприємства як актив.
15. Момот Т.	Дебіторська заборгованість - безвідсоткова позика контрагентам.

Закордонні та вітчизняні вчені визначають термін «дебіторська заборгованість» по різному. Зокрема, в міжнародній практиці вся дебіторська заборгованість відноситься до фінансових активів. Головною відмінністю вітчизняної практики обліку дебіторської заборгованості є його сувора регламентованість, яка виключає будь-які альтернативи для підприємства. На нашу думку, більшість наведених визначень є неповними, не розкривають сутність «дебіторської заборгованості» або розглядають тільки одну з її сторін.

Дебіторська заборгованість виникає, головним чином, в результаті:

- відвантаження товарів, виконання робіт, надання послуг;
- перерахування грошових коштів як передоплати або авансу постачальникам чи підрядникам;

- перерахування грошових коштів як передоплати або авансу по інших операціях (наприклад, сплата авансових внесків або переплата по податках та обов'язкових платежах).

За основу при класифікації дебіторської заборгованості приймаються такі основні критерії:

- строк погашення та зв'язок з нормальним операційним циклом (нормальний операційний цикл - проміжок часу між придбанням запасів для здійснення діяльності та отримання коштів від реалізації виробленої з них продукції або товарів і послуг);
- об'єкти, у відношенні яких виникла дебіторська заборгованість;
- своєчасність погашення боржником дебіторської заборгованості.

За строками погашення дебіторська заборгованість поділяється на довгострокову і поточну (рис.1.1).

Довгострокова дебіторська заборгованість – сума дебіторської заборгованості, яка не виникає в ході нормального операційного циклу та буде погашена після дванадцяти місяців з дати балансу.

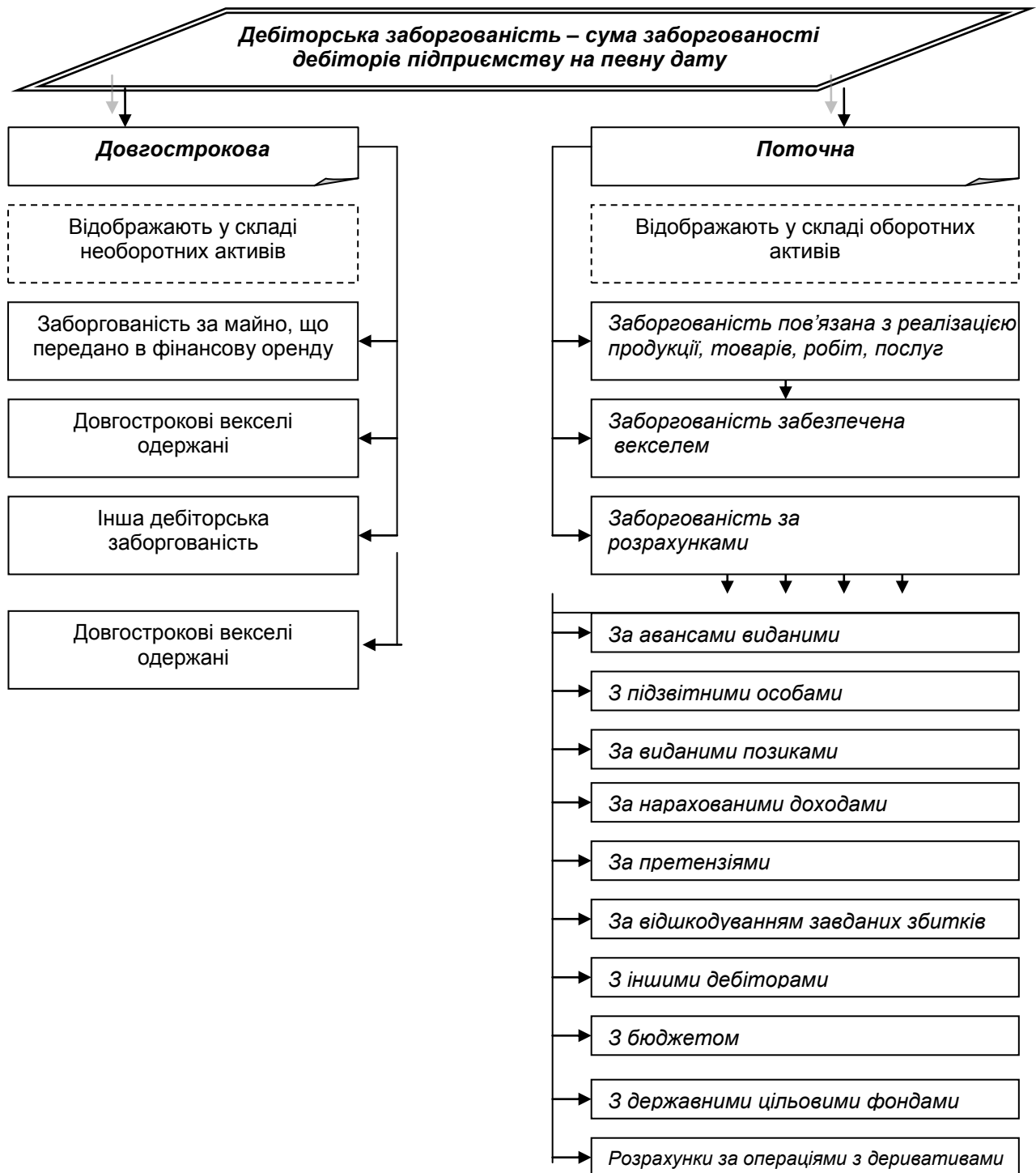
Поточна дебіторська заборгованість – сума дебіторської заборгованості, яка виникає в ході нормального операційного циклу або буде погашена протягом дванадцяти місяців з дати балансу.

Довгострокову і поточну дебіторську заборгованість у більшості випадків можна розділити на два головних види: товарну і нетоварну (неопераційну).

Операції називаються товарними, якщо мова йде про оплату продукції (яка має натурально-речову форму), робіт та послуг. Тобто товарна дебіторська заборгованість виникає внаслідок звичайної операційної діяльності підприємства, яке може передбачати продаж товарів, виконання робіт чи надання послуг.

Розрахунки з покупцями та замовниками відносяться до товарних у відповідності до визначення. Покупці – це фізичні або юридичні особи, які купують товари (роботи, послуги). Замовники – це учасники договору, на

підставі замовлення яких виготовляється конкретна продукція, надаються послуги, виконуються роботи іншим учасником договору.

Рис.1.1. Класифікація дебіторської заборгованості за строками погашення

Нетоварна (або неопераційна) дебіторська заборгованість виникає від іншої діяльності підприємства (тобто операцій інших, ніж продаж товарів, виконання робіт або надання послуг). Нетоварна дебіторська заборгованість

відображається в обліку під відповідними назвами і не входить до складу товарної дебіторської заборгованості.

До нетоварних операцій відносяться: розрахунки за виданими авансами, розрахунки з підзвітними особами, розрахунки за нарахованими доходами, розрахунки за претензіями, розрахунки за відшкодуванням завданих збитків, розрахунки за позиками членам кредитних спілок, розрахунки з іншими дебіторами.

В ринкових умовах дуже важко забезпечити високий рівень збуту продукції та миттєву її оплату, що призводить до утворення дебіторської заборгованості, розмір якої без належного управління досягає критичного значення. З юридичного погляду дебіторська заборгованість розглядається як капітал підприємства-кредитора, але не завжди його власний капітал. Лише тоді, коли під час обігу кошти повертаються у володіння підприємства-кредитора, вони або включаються в його власний капітал, або використовуються на погашення кредиторської заборгованості даного підприємства перед своїми кредиторами.

На підставі проведеного дослідження пропонуємо авторське тлумачення терміну «дебіторська заборгованість» – це сума заборгованості дебіторів підприємству на певну дату, яка має документальне підтвердження, строк оплати якої настав та відображена в балансі у складі оборотних активів.

Раціональна організація бухгалтерського обліку за допомогою такого інструмента, як облікова політика підприємства, є основою для забезпечення ефективного використання ресурсів для власника й системи управління підприємством, а також забезпечення справедливого перерозподілу доходів для працівників і суспільства. Ефективно організований бухгалтерський облік, зокрема, і в частині дебіторської заборгованості, є джерелом інформації для управлінського персоналу підприємства при прийнятті рішень щодо задоволення потреби в оборотних коштах і забезпечення платоспроможності підприємства.

1.2. Визнання дебіторської заборгованості

Досвід західних країн свідчить, що дебіторська заборгованість у їхніх активах становить 20-21 %. Невисокий відсоток українських фірм та компаній можуть показати такий показник в своїх балансах. На жаль, реальний розмір дебіторської заборгованості на більшості українських підприємств становить від 40 до 60 % у їхніх активах.

Обсяг кредитного продажу є одним з показників, що визначають загальну суму дебіторської заборгованості на певну дату. Достатньо високий його відсоток свідчить про недосконалість систем управління заборгованістю на підприємствах. Така ситуація свідчить про те, що необхідним є здійснення ефективного управління дебіторською заборгованістю, що є неможливим без її раціонального визнання та оцінки.

Господарська практика промислових підприємств свідчить, що на розрахунки з покупцями за відвантажену продукцію припадає більше ніж 80 % загального обсягу дебіторської заборгованості, що робить її одним з основних об'єктів фінансового управління підприємства. Саме тому, особлива увага в процесі дослідження і зосереджена на обліковому відображенні поточної дебіторської заборгованості.

Дебіторська заборгованість визнається під час продажу (відвантаження) продукції (товарів, робіт, послуг) та оцінюється за первісною вартістю. Тобто відбувається розрив між нарахуванням доходів та реальним отриманням грошових коштів. І чим більший часовий розрив між двома подіями, тим менша імовірність закриття дебіторської заборгованості.

Крім того, можливі випадки, коли підприємство вже ніколи й не отримає погашення заборгованості через цілий ряд причин. Внаслідок цього, постає проблема реальної оцінки дебіторської заборгованості.

Згідно П(С)БО 10 «Дебіторська заборгованість» поточною заборгованістю вважається сума дебіторської заборгованості, що виникає під час нормального операційного циклу або буде погашена протягом 12 місяців з

дати складання балансу.

Так, Городянська Л.В. зазначає, що дебіторська заборгованість, разом з виробничими запасами, утворює значну частину в структурі активу балансу підприємства. Тому, слід більше уваги приділяти проблемі ефективності використання оборотних активів. Правильне визнання та оцінка поточної дебіторської заборгованості впливають на достовірність облікових даних, а також на ефективність їх відображення у фінансовій звітності.

Виникнення дебіторської заборгованості – це об'єктивний процес, який зумовлений існуванням ризиків при проведенні взаєморозрахунків між контрагентами за результатами господарських операцій.

Проте на її розмір та структуру впливає ряд факторів, які можна поділити на три основні групи:

1) загальноекономічні (зовнішні) фактори (стан економіки в країні, ефективність грошово-кредитної політики НБУ, рівень інфляції, стан розрахунків тощо);

2) галузеві фактори (стан галузі, де працює фірма; динаміка виробництва цього виду продукції та попит на неї);

3) внутрішні фактори (організаційно-правова структура та форма власності підприємства, фінансовий менеджмент підприємства тощо).

Їх врахування при здійсненні відносин з контрагентами допоможе уникнути ризиків відсутності розрахунків, а від дотримання умов визнання поточної дебіторської заборгованості, достовірності оцінки та своєчасності погашення залежить рівень платоспроможності підприємства, тобто його можливість заплатити за своїми боргами. А тому і необхідно приділяти їм належну увагу.

Чіткого тлумачення порядку визнання дебіторської заборгованості в економічній літературі майже не існує, хоча Ф.Ф. Бутинець рекомендує здійснювати визнання дебіторської заборгованості активом одночасно з визнанням доходу від реалізації.

Відповідно до вимог П(С)БО 10 дебіторська заборгованість

відображається при передачі права власності на товар при його реалізації на умовах відстрочення оплати.

Виникнення дебіторської заборгованості пов'язано з принципом нарахування, сутність якого полягає в тому, що незалежно від сплати в момент відвантаження продукції, передачі послуг чи права власності на них підприємство відображає отримання доходу, а в разі відсутності оплати одночасно і дебіторську заборгованість.

Проте, утворення поточної дебіторської заборгованості не завжди слід пов'язувати з доходом. Так, перерахування авансів за ще не передану продукцію призводить до виникнення дебіторської заборгованості, хоча доходу ще немає. Зокрема, П.Б. Кватирка вважає, що така ситуація вимагає внесення змін до нормативної бази.

Говорячи про оцінку дебіторської заборгованості за реалізовану продукцію (товари, роботи, послуги), слід перш за все розпочати з її первісної вартості. Слід сказати, що вона є наближеною до справедливої. На момент здійснення операції і покупці, і продавці аналізують ціни, що склалися на ринку, на певний вид продукції чи послуг.

Первісна вартість дебіторської заборгованості за реалізовану продукцію (товари, роботи, послуги) залежатиме від: надання покупцеві торговельної знижки або знижок за своєчасну оплату; надання покупцеві знижок після реалізації; повернення товарів від покупців; періоду часу з дати відвантаження товарів до дати надходження грошових коштів. Торговельні знижки надаються покупцям при придбанні великої партії товарів, для врахування зміни цін, які можуть бути з дати виставлення рахунку до дати відвантаження товарів, а також для приховування реальної ціни від конкурентів.

Торговельні знижки, як правило, вказують у відсотках від ціни продажу. Дебіторську заборгованість у цьому разі визнають за вирахуванням знижок. Супровідні їй платіжні документи виписуються за чистою вартістю продажу (за вирахуванням торгової знижки та знижки з обсягу). На рахунках бухгалтерського обліку такі знижки не відображаються, а тільки зменшують

первісну вартість дебіторської заборгованості за продукцію, товари, роботи, послуги. Надання таких знижок є позитивним для обох сторін розрахункових відносин. Так, покупці можуть отримати продукцію, товари чи послуги за більш вигідною ціною тим самим здійснивши економію коштів для яких-небудь інших потреб. А продавці, в цьому випадку, вчасно отримавши кошти, можуть використати їх для забезпечення свого функціонування, наприклад для купівлі запасів. Все ж продавець не може бути впевненим в тому, що покупець скористається знижкою. А від цього залежить її оцінка, тому і виникає питання як її проводити.

Виходячи з вище сказаного, Г.В. Нашкерська зазначає, що більшість підприємств оцінюють дебіторську заборгованість без врахування суми знижки. При фактичній реалізації знижки покупець здійснює коригування отриманих доходів і раніше визнаної дебіторської заборгованості.

За П(С)БО 10 «Дебіторська заборгованість» вона є фінансовим активом (крім придбаної та призначеної для продажу) і повинна відображатися за чистою реалізаційною вартістю. Тож питання визнання та оцінки дебіторської заборгованості розкривається у двох стандартах бухгалтерського обліку, зокрема П(С)БО 10 «Дебіторська заборгованість» та П(С)БО 13 «Фінансові інструменти». Проте, у цих положеннях відсутні взаємні посилання.

Так, Г. Нашкерська зазначає, що П(С)БО 10 не визнає дебіторську заборгованість як фінансовий інструмент і через це складається враження, що вони стосуються інших активів, саме тому необхідним є внесення змін в ці стандарти з метою уникнення таких непорозумінь.

За п. 6 П(С)БО 13 фінансові активи включають:

- грошові кошти, не обмежені для використання, та їх еквіваленти;
- дебіторську заборгованість, не призначену для перепродажу;
- фінансові інвестиції, що утримуються до погашення;
- фінансові активи, призначені для перепродажу;
- інші фінансові активи.

За п. 7 П(С)БО 10 поточну дебіторську заборгованість, яка є фінансовим

активом (крім придбаної заборгованості та заборгованості, призначеної для продажу), включають до підсумку балансу за чистою реалізаційною вартістю.

З визначення дебіторської заборгованості, яка не призначена для перепродажу за П(С)БО 13 можна зробити висновок, що до такої належить заборгованість за розрахунками за виданими авансами: іншим підприємствам (субрахунок 371), підзвітним особам (субрахунок 372), за виданими позиками працівникам (субрахунок 377), за переплатою податків і зборів до бюджету та соціальних фондів (рахунки 64 і 65).

Ключовим в даному випадку є те, що така заборгованість передбачає надання коштів. Зі стандарту випливає, що суму виданих авансів і позик слід також враховувати при формуванні резерву сумнівних боргів. Проте, виникає питання чи дійсно так необхідно діяти? В п. 33 П(С)БО 13 визначено: балансова вартість фінансових активів, щодо яких не застосовується оцінка за справедливою вартістю (до них належить і дебіторська заборгованість, не призначена для перепродажу), переглядається щодо можливого зменшення корисності на кожну дату балансу на основі аналізу очікуваних грошових потоків. Цим стандартом не передбачено оцінки на дату балансу дебіторської заборгованості, що є фінансовим активом, за чистою реалізаційною вартістю, як це вимагає П(С)БО 10.

Отже, дослідження показало, що первісна вартість дебіторської заборгованості за реалізовану продукцію (товари, роботи, послуги) залежатиме від: надання покупцеві торговельної знижки або знижок за своєчасну оплату; надання покупцеві знижок після реалізації; повернення товарів від покупців; періоду часу з дати відвантаження товарів до дати надходження грошових коштів. Питання визнання та оцінки дебіторської заборгованості розкривається у двох стандартах бухгалтерського обліку, зокрема П(С)БО 10 «Дебіторська заборгованість» та П(С)БО 13 «Фінансові інструменти». Проте, у цих положеннях відсутні взаємні посилання, що призводить до необхідності внесення змін в ці стандарти з метою уникнення непорозумінь.

За П(С)БО 10 «Дебіторська заборгованість» і П(С)БО 13 «Фінансові

інструменти» нараховувати резерв сумнівних боргів необхідно для заборгованості за товари, роботи і послуги. Такої думки дотримуються і такі науковці, як Ф.Ф. Бутинець, Г. Нашкерська, К.М. Таранюк, О.П. Фаренюк. Що ж стосується заборгованості з виплати авансів та надання позик, то за таких виплат у підприємств не виникають доходи, а резерв створюється саме для забезпечення відповідності доходів і витрат, а тому його створення в даному випадку є необґрунтованим.

2. ОРГАНІЗАЦІЯ ОБЛІКУ РОЗРАХУНКІВ З ПОКУПЦЯМИ І ЗАМОВНИКАМИ В ТОВ «ВИСОКОВОЛЬТНИЙ СОЮЗ - РЗВА»

2.1. Документальне оформлення господарських операцій з обліку дебіторської заборгованості за товари, роботи, послуги

Бухгалтерський облік ґрунтується на первинній інформації, тому досить важливо, щоб всі господарські операції, які відбуваються на підприємстві в межах комерційної, фінансово-господарської діяльності були задокументовані.

Первинні документи складаються під час здійснення господарської операції, а якщо це неможливо – безпосередньо після її закінчення. Інформація, що міститься у прийнятих до обліку первинних документах, систематизується на рахунках бухгалтерського обліку в регістрах синтетичного та аналітичного обліку шляхом їх подвійного запису на взаємопов'язаних рахунках.

Господарські операції відображаються в облікових регістрах у тому звітному періоді, в якому вони були здійснені.

Облік розрахунків з покупцями і замовниками здійснюється на підставі господарських договорів та первинних документів, що засвідчують факт здійснення господарської операції.

Завдання організації документування цих операцій – скласти графік документообігу із зазначенням конкретних виконавців, дат виписки та передачі документів до архіву.

Покажемо як відбувається документообіг розрахунків з покупцями та замовниками на досліджуваному підприємстві (рис. 2.1).

Розрахункові взаємовідносини між ТОВ «Високовольтний Союз - РЗВА» і покупцями виникають у процесі господарської діяльності підприємства і цим відносинам, як правило, повинне передувати укладання договорів (контрактів) купівлі-продажу товарно-матеріальних цінностей, договорів підряду на виконання різних робіт, надання послуг тощо.

Рис. 2.1. Документальне оформлення розрахунків з покупцями та замовниками

Договір (контракт) купівлі-продажу (додаток 5) являє собою комерційний документ, згідно з яким оформлено торговельну угоду. У ньому міститься письмова угода сторін про поставку товарів — зобов'язання продавця передати певне майно у власність покупця та зобов'язання покупця прийняти це майно і сплатити за нього певну грошову суму.

При здійсненні товарообмінних (бартерних) операцій сторони укладають договори, в яких визначають строки взаємних поставок товарів, обов'язки сторін з виконання умов договору та відповідальність сторін у випадку порушення прийнятих зобов'язань.

За договором підряду підрядник зобов'язується виконати (природно, не без ризику) певну роботу за завданням замовника з його або своїх матеріалів, а замовник зобов'язаний оплатити виконану підрядником роботу після остаточної її здачі, якщо інше не передбачене законом чи договором (контрактом).

Зобов'язання з постачання товарів вважається виконаним у момент фактичної передачі товарів покупцеві та переходу права власності на товари покупцеві.

Приймання товарів супроводжується перевіркою відповідності якості, кількості та комплектності товарів їх характеристики та технічним умовам, зазначеним у договорі.

Якщо продавець передає товари разом з товаросупровідними документами перевізнику (транспортній організації) для доставки товарів покупцеві, то вважається, що товари поставлені покупцеві (якщо інше не передбачене умовами договору).

У момент приймання товарів можуть бути виявлені такі види розбіжностей:

- нестача у межах норм природної втрати в дорозі;
- нестача з вини постачальника;
- нестача з вини особи, яка супроводжує вантаж, тощо.

При виявленні в пункті прибуття товарів невідповідності кількості та якості прийнятих товарів кількості та якості, зазначеній у транспортних документах, складається акт про приймання матеріалів за порядком, передбаченим Інструкцією № П-6 або умовами договору.

На підставі акта покупець може у встановлені терміни пред'явити продавцеві претензію, а якщо є підстава для покладення відповідальності на перевізника, то претензія пред'являється перевізнику. Підприємство проводить оплату фактично отриманих товарів, а на суму нестачі понад норми природних втрат пред'являється претензія.

Реалізація готової продукції, робіт, послуг ТОВ «Високовольтний Союз - РЗВА» оформляється накладними, специфікаціями-накладними, рахунками, рахунками-фактурами, товарно-транспортними накладними (ТТН).

Накладна – це обліковий документ, який дає право отримувати, відправляти вантаж чи матеріальні цінності (додатки 7).

Рахунок (рахунок-фактура) – це документ, який продавець товарів

(послуг) надає покупцю. Він слугує вимогою до покупця оплатити товари (послуги).

Товарно-транспортні накладні (ТТН) виписують при доставці товарів автомобільним транспортом (додатки 6, 9). При доставці товарів залізничним транспортом виписують залізничну накладну, при прямуванні вантажу морським шляхом — коносамент.

Залежно від особливостей товарів і згідно з умовами договору до ТТН або рахунка-фактури можуть бути додані документи, що підтверджують кількість товарів та їхню якість (специфікація і технічні вимоги, свідоцтва про якість, сертифікати, довідки про результати лабораторних аналізів тощо).

При здійсненні операцій з постачання продукції, послуг бухгалтер ТОВ «Високовольтний Союз - РЗВА» надає покупцю податкову накладну після реєстрації в Єдиному реєстрі податкових накладних. Підтвердженням підприємству про прийняття його податкової накладної та розрахунку коригування до Єдиного реєстру податкових накладних є квитанція в електронному вигляді у текстовому форматі, яка надсилається протягом операційного дня.

Податкова накладна, оформлена належним чином, є підставою для зарахування досліджуваним підприємством та його покупцем сум ПДВ до складу податкового зобов'язання чи податкового кредиту (у покупця) звітного періоду.

Отримання товарів безпосередньо зі складу ТОВ «Високовольтний Союз - РЗВА» здійснюється за довіреністю, виписаною покупцем своєму представнику (додатки 8, 10).

Експортна продукція додатково оформляється вантажно-митною декларацією.

Відмітку про оплату (погашення) чи списання заборгованості покупців здійснюють за даними прибуткових касових ордерів, виписок банку, бухгалтерських довідок тощо (додатки 11-18).

Згідно Положення «Про документальне забезпечення записів у бухгалтерському обліку» від 24 травня 1995 року № 88 первинні документи на досліджуваному підприємстві складаються на бланках типових форм, затверджених Міністерством статистики України, а також на бланках спеціалізованих форм, затверджених Міністерствами і відомствами України.

Записи у первинних документах, облікових регістрах в ТОВ «Високовольтний Союз - РЗВА» здійснюються у темному кольорі кулькових ручок, за допомогою принтерів, що забезпечує збереження цих запасів протягом установленого терміну зберігання документів та запобігає внесенню несанкціонованих і непомітних виправлень.

Керівником підприємства затверджений перелік осіб, які мають право давати дозвіл (підписувати первинні документи) на здійснення господарської операції, пов'язаної з відпуском (витрачанням) грошових коштів і документів, ТМЦ, нематеріальних активів та іншого майна. Такими особами в ТОВ «Високовольтний Союз - РЗВА» є директор та головний бухгалтер.

Відповідальність за своєчасне і якісне складання документів, передачу їх у встановлені терміни для відображення у бухгалтерському обліку, за достовірність даних, наведених у документах, несуть особи, які склали і підписали ці документи. Працівники підприємства повинні створювати і подавати первинні документи, які відносяться до сфери їх діяльності, за графіком документообігу. Для цього кожному виконавцю видається витяг із графіку. У витязі наводиться перелік документів, що відносяться до функціональних обов'язків виконавця, терміни їх надання та підрозділи підприємства, до яких передаються ці документи. Контроль за дотриманням виконання графіка документообігу на підприємстві зобов'язаний здійснювати головний бухгалтер.

2.2. Синтетичний та аналітичний облік дебіторської заборгованості за товари, роботи, послуги

Як уже зазначалось вище, товарна дебіторська заборгованість виникає внаслідок звичайної операційної діяльності підприємства, яке може передбачати продаж товарів, виконання робіт чи надання послуг.

Дебіторська заборгованість за товари, роботи та послуги виникає, коли підприємство реалізує товари в кредит, тобто з відстроченням платежу.

Для обліку товарної дебіторської заборгованості використовується рахунок 36 «Розрахунки з покупцями і замовниками». На даному рахунку відображається узагальнення інформації про розрахунки з покупцями та замовниками за відвантажену продукцію, товари, виконані роботи та надані послуги, крім заборгованості, яка забезпечена векселем.

По дебету рахунку 36 «Розрахунки з покупцями та замовниками» відображається продажна вартість реалізованої продукції, товарів, виконаних робіт, наданих послуг (у тому числі на виконання бартерних контрактів), яка включає податок на додану вартість, акцизи та інші податки, збори (обов'язкові платежі), що підлягають перерахуванню до бюджетів та позабюджетних фондів і включені до вартості реалізації.

По кредиту – сума платежів, які надійшли на рахунки підприємства в банківських установах, в касу та інші види розрахунків.

Сальдо рахунку дебетове і відображає заборгованість покупців та замовників за одержану продукцію (роботи, послуги).

До рахунку 36 «Розрахунки з покупцями і замовниками» відкриваються наступні субрахунки [3]:

361 «Розрахунки з вітчизняними покупцями» - для обліку розрахунків з покупцями, що знаходяться на митній території України. На ньому обліковуються розрахунки по пред'явлених покупцям та замовникам та прийнятих банком до оплати розрахункових документах за відвантажену продукцію (товари), проведені роботи, надані послуги;

362 «Розрахунки з іноземними покупцями» - для обліку розрахунків з іноземними покупцями і замовниками по експортних операціях. На ньому ведеться облік сум, аналогічних тим, що обліковуються на субрахунку 361;

363 «Розрахунки з учасниками ПФГ» – для обліку не використовується на підприємстві;

364 «Розрахунки за гарантійним забезпеченням» – для обліку розрахунків за гарантійним забезпеченням, пов'язаним зі здійсненням операцій з деривативами.

Субрахунки 363 та 364 досліджуване підприємство у своїй господарській діяльності не використовує.

У методології бухгалтерського обліку важливим є момент визнання доходу (виручки) від реалізації продукції (товарів, інших активів), що визначається відповідно до П(С)БО 15 «Дохід».

Основні бухгалтерські проводки по рахунку 36 «Розрахунки з покупцями та замовниками» представлено в таблиці 2.2.

Таблиця 2.2

Кореспонденція рахунків з обліку дебіторської заборгованості за товари, роботи, послуги в ТОВ «Високовольтний Союз - РЗВА»

№ з/п	Зміст господарської операції	Кореспонденція рахунків	
		Дебет	Кредит
1	2	3	4
1.	Відвантажено продукцію вітчизняним покупцям	361	701
2.	Відвантажено продукцію на експорт	362	701
3.	Вібражено нарахування податкових зобов'язань з ПДВ	701 361	641 643
4.	Сплачено грошову компенсацію покупцю при бартерній операції	361	311
5.	Відображено дохід від реалізації виробничих запасів, МШП	361	712
6.	Отримано готівку від покупців та замовників за відвантаженою продукцію	301	361
7.	Оплачено заборгованість покупцем на поточний рахунок в банку	311	361

Продовження табл.2.2

1	2	3	4
8.	Відображено суми отриманих авансів, зараховані при пред'явленні покупцям рахунків за поставку продукції	681	361
9.	Відображено списання боргу покупців при бартерних розрахунках	631	361
10.	Списана дебіторська заборгованість покупців, що визнана безнадійною	38	36
11.	Нараховано негативну курсову різницю по дебіторській заборгованості	945	362
12.	Відображено позитивну курсову різницю по дебіторській заборгованості	362	714

Аналітичний облік розрахунків з покупцями та замовниками повинен забезпечити отримання даних про заборгованість, строк сплати за якою ще не настав, а також заборгованість, несплачену в строк.

Аналітичний облік розрахунків з покупцями та замовниками бухгалтерією ТОВ «Високовольтний Союз - РЗВА» ведеться за кожним покупцем та замовником у журналі-ордері №9.

2.3. Формування статей балансу про дебіторську заборгованість

Згідно з НП(С)БО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» баланс – це звіт про фінансовий стан підприємства, який відображає на певну дату його активи, зобов'язання та власний капітал. В цьому документі користувачі фінансової звітності знайдуть повну і достовірну інформацію про склад і структуру майна, ліквідність і оборотність активів, розмір власного і позикового капіталу суб'єкта господарювання. Подібні відомості дуже важливі для того, щоб прийняти правильні та ефективні управлінські або інвестиційні рішення.

Бухгалтерський Баланс (додаток 19-24) складається на основі бухгалтерських записів які підтверджені відповідними первинними документами. Перед складанням Балансу необхідно звірити дані на аналітичних рахунках з даними на відповідних синтетичних рахунках – звіряються початкові та кінцеві сальдо та обороти за звітний період.

З метою зіставності фінансових звітів різних періодів у Балансі наводиться інформація на початок та на кінець звітного періоду. Дані на початок періоду переносяться в Баланс з попереднього річного звіту, а дані за кінець за періоду — переносять в Баланс з Головної книги, у якій згруповані дані поточного періоду.

Інформація про стан дебіторської заборгованості на підставі відповідних рахунків синтетичного обліку відображається в Балансі підприємства ф.№ 1 за такими статтями (таблиця 2.3):

Таблиця 2.3.

Відображення дебіторської заборгованості на рахунках бухгалтерського обліку
та в Балансі

Вид заборгованості	Зміст	Рахунок			Баланс (Актив)		
		Клас	Синтетичний	Субрахунок	Розділ	Найменування статті	Рядок
1	2	3	4	5	6	7	8
Довгострокова дебіторська заборгованість	Сума дебіторської заборгованості, яка не виникає в ході нормального операційного циклу	1 «Необоротні активи»	18 «Довгострокова дебіторська заборгованість та інші необоротні активи»	181 «Заборгованість за майно що передано у фінансову оренду» 182 «Довгострокові векселі одержані» 183 «Інша дебіторська заборгованість»	I «Необоротні активи»	Довгострокова дебіторська заборгованість	1040
Векселі одержані	Заборгованість покупців, замовників та інших дебіторів за відвантажену продукцію (товари), виконані роботи та надані послуги, яка забезпечена вексями	3 «Кошти, розрахунки та інші активи»	34 «Короткострокові векселі одержані»	341 «Короткострокові векселі, одержані в національній валюті» 342 «Короткострокові векселі, одержані в іноземній валюті»	II «Оборотні активи»	Векселі одержані	1155
Дебіторська заборгованість за продукцію товари, роботи послуги	Заборгованість покупців, замовників та інших дебіторів за відвантажену продукцію (товари), виконані роботи та надані послуги	3 «Кошти, розрахунки та інші активи»	36 «Розрахунки з покупцями і замовниками»	361 «Розрахунки з вітчизняними покупцями» 362 «Розрахунки з іноземними покупцями» 363 «Розрахунки з учасниками ПФГ» 364 «Розрахунки за гарантійним забезпеченням»	II «Оборотні активи»	Дебіторська заборгованість за товари, роботи, послуги:	1125
Дебіторська заборгованість за розрахунками з бюджетом	Дебіторська заборгованість фінансових і податкових органів, а також переплата за податками, зборами та	6 «Поточні зобов'язання»	64 «Розрахунки за податками і платежами» (у разі наявності дебетового сальдо)	641 «Розрахунки за податками» 642 «Розрахунки за обов'язковими платежами» 643 «Податкові	II «Оборотні активи»	Дебіторська заборгованість за розрахунками з бюджетом	1135

	іншими платежами до бюджету			зобов'язання»			
Заборгованість за виданими авансами	Сума авансів, наданих іншим підприємствам у рахунок наступних платежів	3 «Кошти, розрахунки та інші активи» 6 «Поточні зобов'язання»	37 «Розрахунки з різними дебіторами» 63 «Розрахунки з постачальниками та підрядниками» (у разі наявності дебетового сальдо) 68 «Розрахунки за іншими операціями»	371 «Розрахунки за виданими авансами» 631 «Розрахунки з вітчизняними постачальниками» 632 «Розрахунки з іноземними постачальниками» 633 «Розрахунки з учасниками ПФГ» 685 «Розрахунки з іншими кредиторами»	II «Оборотні активи»	Дебіторська заборгованість за виданими авансами	1130
Дебіторська заборгованість з нарахованих доходів	Сума нарахованих дивідендів, відсотків, роялті та ін., що підлягають надходженню»	3 «Кошти, розрахунки та інші активи»	37 «Розрахунки з різними дебіторами»	373 «Розрахунки за нарахованими доходами»	II «Оборотні активи»	Дебіторська заборгованість з нарахованих доходів	1155
Заборгованість із внутрішніх розрахунків	Заборгованість пов'язаних сторін та дебіторська заборгованість із внутрішньовідомчих розрахунків	6 «Поточні зобов'язання з Кошти, розрахунки та інші активи»	68 «Розрахунки за іншими операціями» 37 «Розрахунки з різними дебіторами»	682 «Внутрішні розрахунки» 683 «Внутрішньогосподарські розрахунки» 377 «Розрахунки з іншими дебіторами»	II «Оборотні активи»	Дебіторська заборгованість із внутрішніх розрахунків	1130
Інша поточна дебіторська заборгованість	Заборгованість дебіторів, яка не включена до інших статей дебіторської заборгованості	3 «Кошти, розрахунки та інші активи»	37 «Розрахунки з різними дебіторами»	372 «Розрахунки з підзвітними особами» 374 «Розрахунки за претензіями» 375 «Розрахунки за відшкодуванням завданих»	II «Оборотні активи»	Інша поточна дебіторська заборгованість	1155

				збитків» 376 «Розрахунки за позиками членам кредитних спілок» 377 «Розрахунки з іншими дебіторами» 378 «Розрахунки з державними цільовими фондами» 379 «Розрахунки за операціями з деривативам и»			
--	--	--	--	---	--	--	--

2.4. Методика аудиту дебіторської заборгованості за товари, роботи, послуги на підприємстві

Одним із необхідних завдань аудиту є встановлення достовірності сум дебіторської і кредиторської заборгованості, відображених у фінансовій звітності. Станом точних розрахунків найточніше відображається рівень організації господарської фінансової роботи, а також бухгалтерського обліку.

Рациональна організація внутрішнього контролю за станом розрахунків зміцненню договірної та розрахункової дисципліни, підвищенню відповідальності за дотримання платіжної дисципліни, скороченню дебіторської і кредиторської заборгованості, покращанню фінансового стану суб'єкта господарювання.

Наступним важливим кроком аудитора є оцінка надійності системи внутрішнього контролю дебіторської заборгованості та зобов'язань. Правильна оцінка системи внутрішнього контролю підприємства ТОВ «Високовольтний Союз - РЗВА» дає можливість аудитору розробити програму аудиту, визначити кількість, види та обсяг аудиторських процедур. За явності на підприємстві внутрішнього аудитора зовнішній аудитор може використовувати результати його роботи, попередньо перевіривши їх надійність.

Нижче подано зразок тесту внутрішнього контролю дебіторської заборгованості (таблиця 2.4).

За результатами внутрішнього контролю аудитору слід оцінити величину аудиторського ризику в цілому та при перевірці дебіторської заборгованості й зобов'язань зокрема, тобто з'ясувати ймовірність того, що суттєві помилки, які є в обліку дебіторської заборгованості та зобов'язань, можуть залишитися невиявленим вплинуть на достовірність усієї фінансової звітності.

Таблиця 2.4.

Аудиторська фірма _____ Суб'єкт господарювання _____
 Період перевірки _____ Термін перевірки _____

**ТЕСТ ВНУТРІШНЬОГО КОНТРОЛЮ ДЕБІТОРСЬКОЇ
ЗАБОРГОВАНОСТІ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ**

№ п/п	Зміст запитання	Так	Ні	Примітки
1	2	3	4	5
1.1.	Чи є в наявності договори на реалізацію продукції (робіт, послуг)?	Так		
1.2.	Чи ведеться в хронологічному порядку реєстрація договорів на реалізацію продукції (робіт, послуг)?	Так		
1.3.	Чи беруть участь в укладанні договорів усі зацікавлені служби економічного суб'єкта?	Так		
1.4.	Чи ведеться контроль виконання договорів?	Так		
1.5.	Чи візує договори головний бухгалтер?		Ні	
2.1.	Чи залежить одержання авансів від виписки рахунків?	Так		
2.2.	Чи залежать виписка рахунків і відвантаження від роботи з коштами й іншим обліком дебіторської заборгованості?	Так		
2.3.	Чи залежать виписка рахунків від відправлення і збереження ТМЗ?		ні	
2.4.	Чи залежить контроль відповідності вимогам замовника від дебіторської заборгованості, бухгалтерського обліку і роботи з грошовими коштами?	Так		
2.5.	Чи залежить ведення аналітичного обліку дебіторської заборгованості від ведення Головної книги?		Ні	
3.	Виписки по банківському рахунку розносить особа, не пов'язана з обліком дебіторської заборгованості та зобов'язань?		Ні	
3.1.	У період відпустки працівників, в обов'язок яких входить робота з дебіторською заборгованістю та зобов'язаннями, призначають виконувати їх обов'язок інших працівників бухгалтерії?	Так		
3.2.	Доступ до комп'ютеризованих записів дебіторської заборгованості та зобов'язань обмежений тими особами, яким необхідний такий доступ у рамках їхніх службових обов'язків?	Так		
3.4.	Чи контролюються недійсні й невикористані рахунки?	Так		
3.5.	Чи використовуються затверджені преїскуранти для виставляння рахунків?		ні	
3.6.	Переліки рахунків дебіторів із розбивкою за термінами оплати складаються (і регулярно перевіряються) відповідною особою?	Так		

3.7.	Чи перевіряються виписані клієнтам рахунки відповідною особою перед відвантаженням?	Так		
3.8.	Відвантажені кількості звіряються з кількостями, за якими виставляються рахунки-фактури?	Так		
3.9.	Детальна звірка аналітичного обліку дебіторської заборгованості із синтетичним рахунком проводиться власником, менеджером, бухгалтером чи іншою відповідальною особою?			Бухгалтером контролюється керівником
3.10	Чи класифікується дебіторська заборгованість за термінами оплати, чи перевіряється на повноту і точність відповідною особою?	Так		
3.11	Скарги замовників і питання, пов'язані з виставленням рахунків-фактур, контролюються і вирішуються вчасно?	Так		
3.12	Журнал замовлень ведеться і перевіряється регулярно для обліку невід-вантажених замовлень?	Так		
3.13	Рахунки-фактури:			
	- порівнюються зі схваленими замовленнями на продаж			
	- порівнюються з документацією на відвантаження	Так		
	- перераховуються на арифметичну точність			
	- звіряються із затвердженими преїскурантами?			
3.14	Записи в журналі реєстрації виписки рахунків періодично порівнюються з документами на відвантаження?		Ні	
3.15	Сумарні підсумки (наприклад, сума партії) рахунків-фактур підбиваються щодня і порівнюються із записом у журналі-ордері?	Так		
3.16	Відповідна особа періодично порівнює фактичний продаж із плановим продажем і контролює суттєву різницю?	Так		
3.17	Адекватність резерву на покриття сумнівних боргів по рахунках періодично оцінюється відповідною особою?	Так		
3.18	Наявність актів звірки взаєморозрахунків	Так		
3.19	Наявність інвентаризаційних описів дебіторів, кредиторів	Так		

Виконав _____ Перевірів _____ Ознайомився _____

Залежно від оцінки внутрішнього контролю і системи обліку та умов договору аудитор вибирає методичні прийоми організації перевірки: суцільний, вибірковий, аналітичний чи комбінований.

У зв'язку зі значною кількістю об'єктів аудиту дебіторської

заборгованості й зобов'язань аудитор необхідно використовувати метод стратифікації, тобто розподіляти всю сукупність (генеральну) на дрібніші підсукупності, кожна з яких має власну характеристику. У нашому випадку за підсукупність може братися кожен балансовий рахунок, який узагальнює інформацію з відповідних рахунків.

Для успішного виконання поставлених завдань аудитор складає програму аудиту, до якої обов'язково вносить аудиторські процедури за всіма виділеними під сукупностями зі вказівкою на виконавців та терміни виконання. До програми входять такі питання:

- 1) контроль наявності, якості та реєстрації укладених договорів;
- 2) звірка залишків по розрахунках за даними Головної книги, синтетичного й аналітичного обліку;
- 3) перевірка правильності створення і використання резерву сумнівних боргів;
- 4) перевірка безнадійної дебіторської та кредиторської заборгованості;
- 5) перевірка розрахунків за претензіями та з відшкодування завданих збитків;
- 6) перевірка розрахунків щодо зовнішньоекономічної діяльності;
- 7) перевірка забезпечення зобов'язань;
- 8) перевірка претензійної роботи й роботи внутрішнього аудитора;
- 9) інші питання, що стосуються аудиту дебіторської заборгованості і зобов'язань.

Особливу увагу необхідно приділити аудиту дебіторської заборгованості, тому що суми дебіторської заборгованості — це вилучені з обігу засоби суб'єкта господарювання.

У зв'язку з тим, що дебіторська заборгованість поділяється на довгострокову поточну, аудитор перевіряє правильність проведеної класифікації. Зокрема, до довгострокової дебіторської заборгованості (рядок 1040) слід відносити майно в оренді (довгострокова оренда), інші необоротні активи (рядок 1090).

Особливу увагу слід приділити контролю розкриття інформації про дебіторську заборгованість у примітках до фінансової звітності, де наведено:

- перелік дебіторів і суми довгострокової дебіторської заборгованості;
- перелік дебіторів і суми дебіторської заборгованості пов'язаних сторін із виділенням внутрішньогрупового сальдо дебіторської заборгованості;
- склад і суми статті Балансу «Інша дебіторська заборгованість»;
- метод визначення резерву сумнівних боргів;
- суму поточної дебіторської заборгованості за продукцію, товари, роботи, послуги класифіковану за строками непогашення.

У Звіті про фінансові результати аудитор перевіряє правильність заповнення рядка 2180 «Інші операційні витрати» в частині віднесення сумнівних і безнадійних боргів, а у Звіті про рух грошових коштів – «Зменшення (збільшення) оборотних активів» у частині зміни сальдо операційної поточної дебіторської заборгованості.

Аудитор повинен також переконатися у зіставності даних бухгалтерської і не бухгалтерської звітності по дебіторах (звіт директора, голови правління, фінансовий огляд).

Критерій законності передбачає перевірку законності операцій, що призвели до виникнення дебіторської заборгованості, відповідність її обліку чинним законодавчим актам і нормативним документам.

Оцінка дебіторської заборгованості за критерієм постійності передбачає контроль додержання постійності обраної підприємством облікової політики щодо дебіторської заборгованості (наприклад, постійність застосування обраного методу створення резерву безнадійних боргів) та вплив дебіторської заборгованості на безперервність функціонування підприємства.

Покажемо послідовність проведення аудиторської перевірки дебіторської заборгованості та зобов'язань на підприємстві (рис 2.2)

Рис 2.2. Аудиторська перевірка дебіторської заборгованості та зобов'язань

На основі практичного досвіду аудиту дебіторської заборгованості, виявлення проблем, спричинених застосуванням положень (стандартів) бухгалтерського обліку, можна назвати найтипівіші помилки бухгалтерів або факти (види) зловживань, шахрайства, обману, викривлення інформації щодо дебіторської заборгованості з корисливою метою, які виявляються аудитором під час перевірки звітності підприємств-клієнтів. Наведені нижче основні види порушень повинні братися до уваги як бухгалтерами-практиками для їх уникнення, так і аудитором для виявлення у процесі аудиту:

- заміни виписок банку іншими або виправлення відповідних сум, що свідчать про погашення дебіторської заборгованості (для виявлення цих фактів слід зробити запит у банк та до підприємств-дебіторів);
- зарахування отриманих сум дебіторської заборгованості на погашення заборгованості невідповідних дебіторів-платників;
- неправомірне здійснення бартерних операцій для погашення дебіторської заборгованості;
- списання недостач та крадіжок за рахунок збільшення дебіторської заборгованості;
- невідповідність даних синтетичного й аналітичного обліку дебіторської заборгованості та зобов'язань;
- приховування дебіторської заборгованості та зобов'язань шляхом відображення у Балансі згорнутого залишку замість розгорнутого (слід докладно вивчити склад таких статей балансу: «Дебіторська заборгованість за товари, роботи і послуги» (рядок 1125), «Дебіторська заборгованість по розрахунках» (рядки 1130-1136), «Інша поточна дебіторська заборгованість» (рядок 1155));
- неправильне визначення (оцінка) сум дебіторської заборгованості та зобов'язань у зв'язку з коливанням курсу валют на дату складання Балансу при розрахунках в іноземній валюті.

Неправильний розрахунок суми резерву безнадійної дебіторської заборгованості, що може бути спричинено:

- відсутністю зіставної інформації за попередні звітні періоди;
- арифметичними неточностями;
- неправильним групуванням дебітором за періодами простроченої погашення заборгованості;
- не взяттям до уваги вхідного сальдо по рахунку «Резерв сумнівних боргів»;
- навмисним завищенням суми резерву сумнівних боргів або сум прямого списання дебіторської заборгованості з метою завищення розміру загальних витрат звітного періоду і, як наслідок, зменшення суми оподаткованого прибутку;
- невідповідністю сум, зазначених у первинних документах, що є підставою для виникнення дебіторської заборгованості;
- шахрайством із сумами дебіторської заборгованості підзвітних осіб (списання її без підстав і документального підтвердження на загальногосподарські витрати, прострочених сум депонованої заробітної плати та ін.);
- неправильним оформленням або відсутністю договорів, що стали підставою для відвантаження товару і виникнення дебіторської заборгованості;
- неправильною кореспонденцією рахунків при відображенні в обліку дебіторської заборгованості;
- відображена дебіторська заборгованість не належить підприємству;
- зарахування дебіторської заборгованості у валюту Балансу не за чистою реалізаційною вартістю, а за початковою вартістю виникнення (наслідком є завищення активів):
- неправильною класифікацією дебіторської заборгованості на довгострокову та короткострокову, внаслідок чого викривляється фінансовий стан підприємства при аналізі показників, що його характеризують;
- записом дебіторської заборгованості за фіктивними рахунками неіснуючих клієнтів або за фіктивними, нетоварними операціями.

3.ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ОБЛІКУ ДЕБІТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНОСТІ ЗА ТОВАРИ, РОБОТИ, ПОСЛУГИ

Сучасні умови господарювання потребують від керівництва українських підприємств вирішення цілої низки нерозв'язаних облікових проблем. Йдеться передовсім про:

- пошук ефективних шляхів управління заборгованістю;
- вдосконалення теоретичних і методичних аспектів класифікації та відображення заборгованості в обліку та звітності;
- невизначеність обліку про термінованої і безнадійної заборгованості та її рефінансування;
- впровадження ефективної системи внутрішнього контролю заборгованості;
- узгодженість українського обліку з положеннями МСФЗ;
- питання гармонізації обліку дебіторської заборгованості за П(С)БО 10 та податковим законодавством тощо.

Ці та інші аспекти обліку та контролю дебіторської заборгованості в Україні залишаються дискусійними та потребують подальших наукових досліджень.

Облік та контроль тісно пов'язані, але, на нашу думку, доцільно окремо розглянути проблемні та дискусійні питання щодо дебіторської заборгованості в обліковому та контрольному контексті.

Розглянемо проблемні, на нашу думку, питання в обліку дебіторської заборгованості:

1. Нормативно рекомендована форма бухгалтерського обліку дебіторської заборгованості не враховує специфіки цього активу, що зумовлює наявність різних ознак його класифікації і велику кількість методів оцінювання. А рекомендовані для використання облікові реєстри не передбачають накопичення інформації про розрахунки з дебіторами різного рівня деталізації і узагальнення даних. Через це неможливо отримати інформацію про дебіторську

заборгованість в обсязі й вигляді, достатньому та потрібному для управління та аналізу розрахунків з дебіторами, зокрема, аналізу заборгованості загалом з метою прогнозування ймовірності настання платіжної кризи, складання рекомендацій щодо її недопущення тощо.

Отже, потребує доопрацювання та удосконалення нормативне забезпечення та організація обліку дебіторської заборгованості на підприємстві.

2. Є невирішені проблеми відображення в обліку довгострокової дебіторської заборгованості, оцінки поточної дебіторської заборгованості за продукцію, товари, роботи та послуги. В обліку відсутня деталізація та співвідношення різних видів дебіторської заборгованості у загальній їх структурі. Ці питання методичного блоку облікової системи досі не вирішені.

3. Проблеми зближення бухгалтерського обліку сумнівної та безнадійної дебіторської заборгованості та обліку її для цілей оподаткування. Хоча законотворці і наполягають, що із введенням у дію Податкового кодексу України податковий облік максимально наближено до бухгалтерського обліку, але, як показує практика, проблеми їх взаємозв'язку, протиріч та розбіжностей залишилися і досі.

Виділимо, на нашу думку, проблемні питання у системі внутрішнього контролю дебіторської заборгованості:

1. Проблема оплати дебіторської заборгованості (рефінансування) та визначення допустимого рівня засобів, які вилучаються на дебіторську заборгованість. Нині промислові підприємства дуже невпевнено використовують основні форми рефінансування – факторинг, облік векселів, форфейтинг тощо, які могли б істотно прискорити трансформацію дебіторської заборгованості у грошові кошти.

2. Застосовувати у вітчизняних умовах традиційну за кордоном методику аналізу дебіторської заборгованості не завжди доцільно через відсутність необхідного обсягу вірогідної і доступної інформації щодо розрахунків з різними дебіторами. Крім цього, загальна криза неплатежів, характерна для сучасної української економіки, змушує сумніватися в об'єктивності,

своєчасності й корисності результатів аналізу. За вітчизняними методиками неможливо однозначно оцінити стан дебіторської заборгованості, а також ступінь його впливу на фінансово-господарський стан підприємств.

3. Відсутність на більшості промислових підприємств структурного підрозділу чи особи, до обов'язків, якої входив би всебічний контроль за станом системи обліку на підприємстві. Йдеться про відділ внутрішнього контролю (аудиту), структуру, завдання та функції якого визначає кожне підприємство, зважаючи на особливості власної діяльності. До основних завдань такого відділу, серед іншого, входило би здійснення контролю за проблемною дебіторською заборгованістю.

4. Необхідно розробити пакет робочих документів контролера для організації ефективного процесу контролю дебіторської заборгованості. Така документація повинна відповідати об'єктивним умовам функціонування та специфіки діяльності підприємства, а також уможлилювати отримання усієї необхідної достовірної інформації про стан об'єкта та зіставлення її з плановими (нормативними).

Вважаємо, що для вдосконалення системи обліку та контролю дебіторської заборгованості можна рекомендувати:

1. Розробити комплекс заходів щодо:

- по-перше, пошуку можливостей збільшення кількості покупців і замовників підприємства з тим, щоб зменшити масштаб ризику несплати боргів;

- по-друге, постійного моніторингу потенційних дебіторів (оцінювання фінансового стану та платоспроможності, ринкової репутації, іміджу тощо).

2. Створювати резерв сумнівних боргів та виробити порядок його визначення в обліковій політиці підприємства.

3. Своєчасно здійснювати контроль за співвідношенням дебіторської і кредиторської заборгованості. Значне перевищення фактичної дебіторської заборгованості створює загрозу фінансовій стабільності підприємства і робить необхідним залучення додаткових джерел фінансування. Також доводиться

впроваджувати в практику управління лімітування дебіторської заборгованості як у загальних обсягах, так і у розрахунку на одного дебітора (існуючого чи потенційного) і періодично переглядати граничні суми. При цьому потрібно визначити оптимальний розмір дебіторської заборгованості, яка б надлишково не іммобілізувала фінансові ресурси підприємства і не створювала б перепон для забезпечення безперебійного процесу постачання, виробництва, реалізації та розрахунків підприємства за своїми зобов'язаннями.

4. Контролювати стан розрахунків з дебіторами, зокрема за протермінованими заборгованостями, своєчасно виявляючи такі види дебіторської заборгованості, які є недопустимими для підприємства (наприклад, протермінована заборгованість контрагентів понад три місяці).

5. Систематично проводити інвентаризацію заборгованості. Підприємство має розробити схему заходів для інвентаризації розрахунків із покупцями.

6. Створення відділу внутрішнього контролю (аудиту) чи, якщо він наявний, то відокремлення особи у відділі, у відповідальність якої входив би контроль за сумнівною та безнадійною заборгованістю. Серед іншого до його завдань слід віднести усі запропоновані вище заходи щодо покращення системи управління, зокрема контролю дебіторської заборгованості.

ВИСНОВКИ

В процесі написання курсової роботи було вивчено організацію бухгалтерського обліку дебіторської заборгованості за товари, роботи, послуги в ТОВ «Високовольтний Союз - РЗВА».

В ході вирішення завдань було вивчено специфіку діяльності підприємства, закріплено теоретичні знання та практичні навички ведення бухгалтерського фінансового обліку, а також запропоновано шляхи вдосконалення обліку дебіторської заборгованості на досліджуваному підприємстві.

Організаційна структура підприємства обумовлює особливості ведення бухгалтерського обліку та формування фінансової та інших форм звітності. Згідно облікової політики на ТОВ «Високовольтний Союз - РЗВА» при формуванні бухгалтерських проведення використовуються витратні рахунки 9-го класу; поточна дебіторська заборгованість в бухгалтерській звітності відображається за вартістю, що відображена в рахунках – без утворення резерву сумнівних боргів; форма обліку – журнально-ордерна (частково-автоматизована); підприємство є платником податку на додану вартість та інших обов'язкових податків та платежів до бюджету; фінансова звітність підприємства формується за повною формою, – порядок формування якої регламентується П(С)БО 1.

У першому розділі курсової роботи було розкрито економічну сутність дебіторської заборгованості, висвітлено її класифікацію, умови визнання та оцінку.

У другому розділі роботи було висвітлено методику та організацію первинного, аналітичного та синтетичного обліку дебіторської заборгованості за товари, роботи, послуги на досліджуваному підприємстві, включаючи облік резерву сумнівних боргів.

Слід відмітити, що підприємство виконує всі вимоги чинного законодавства щодо застосування вимог положень (стандартів) бухгалтерського

обліку, Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань та господарських операцій.

Господарські операції відображаються в бухгалтерському обліку методом їх суцільного і безперервного документування. Записи в облікових регістрах проводяться на підставі первинних документів.

Відображення в обліку підприємства операцій з дебіторською заборгованістю за товари, роботи, послуги не суперечить вимогам чинного законодавства. У роботі було наведено типову кореспонденцію рахунків, що відображає облік досліджуваних операцій.

Сьогодні склалася ситуація, коли на підприємствах ураховуються величезні суми дебіторської заборгованості, а заходи керівництва щодо її погашення залишаються неефективними та не дають потрібного результату.

Подолати проблеми в обліку та контролі дебіторської заборгованості можна за допомогою: створення резерву сумнівних боргів, моніторингу потенційних дебіторів, систематичного проведення інвентаризації розрахунків, відокремлення особи чи сектора у відділі внутрішнього контролю, відповідального за стан розрахунків із дебіторами тощо.

У роботі запропонована схема заходів для проведення інвентаризацій розрахунків, а також форми робочих документів контролера щодо організації внутрішнього контролю дебіторської заборгованості на підприємстві. Вважаємо, що запропоновані у статті практичні рекомендації поліпшать систему обліку та контролю дебіторської заборгованості на підприємствах України. Напрямом подальших розробок може бути удосконалення гармонізації обліку дебіторської заборгованості за ПСБО та податковим законодавством.

На основі узагальнення практичного досвіду обліку та аудиту дебіторської заборгованості вітчизняних та зарубіжних підприємств, виявлення пов'язаних з цим аспектом обліку і аудиту проблем, спричинених практичним застосуванням положень (стандартів) бухгалтерського обліку, можна назвати найбільш типові помилки бухгалтерів або факти (види)

зловживань, шахрайства, обману, викривлення інформації щодо дебіторської заборгованості з корисливою метою, які виявляються аудитором під час перевірки звітності підприємств-клієнтів. Основними з них є:

- заміна виписок банку іншими або виправлення відповідних сум, що свідчать про погашення дебіторської заборгованості ;
- зарахування отриманих сум дебіторської заборгованості на погашення заборгованості невідповідних дебіторів-платників;
- неправомірне здійснення бартерних операцій для погашення дебіторської заборгованості;
- невідповідність даних синтетичного та аналітичного обліку дебіторської заборгованості;
- неправильне визначення (оцінка) суми дебіторської заборгованості у зв'язку з коливанням курсу валют на дату складання Балансу при розрахунках в іноземній валюті;
- відображена дебіторська заборгованість не належить підприємству;
- неправильною класифікацією дебіторської заборгованості на довгострокову та короткострокову, внаслідок чого викривлюється фінансове становище підприємства при аналізі показників, що його характеризують; записом дебіторської заборгованості по фіктивних рахунках не існуючих клієнтів або по фіктивних, нетоварних операціях.

Наведені основні види порушень повинні прийматись до уваги як бухгалтерами-практиками для їх уникнення, так і аудитором — для виявлення в процесі аудиту.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Белова І.М., Дідоренко Т.В., Семенишена Н.В. Генезис холдингів та агрохолдингів в Україні як інституційних одиниць [Текст] / Белова І.М., Дідоренко Т.В., Семенишена Н.В. // Подільський вісник : сільське господарство, техніка, економіка. – 2019. – Вип. 30. – 84-93.
2. Белова І.М., Семенишена Н.В. Контент-аналіз дефініцій облікової політики інституційних одиниць та підходів до її формування [Текст] / Белова І.М., Семенишена Н.В. // Подільський вісник : сільське господарство, техніка, економіка. 2018. – Вип. 28. – С. 187–193.
3. Белова І.М., Семенишена Н.В. Гармонізація і стандартизація як об'єктивна необхідність кумулятивізму інституту бухгалтерського обліку [Текст] / Белова І.М., Семенишена Н.В. // Інститут бухгалтерського обліку, контроль та аналіз в умовах глобалізації. – 2018. – № 3-4. – С. 7–15.
4. Белова, Ірина. Історичний огляд правового забезпечення розвитку обліку та контролю [Текст] / Ірина Белова // Прикладна економіка - від теорії до практики : зб. тез доп. Першої Всеукр. наук.-практ. конф. [м. Тернопіль, 15 жовт. 2015 р.] / редкол. : Б. О. Язлюк, П. Р. Пуцентейло, Ю. І. Гайда [та ін.]; відп. за вип. П. Р. Пуцентейло. – Тернопіль : Економічна думка ТНЕУ, 2015. – С. 9-13.
5. Белозерцев В. Щодо товарного кредиту та дебіторської заборгованості на підприємстві / В. Белозерцев // Економіст. - 2009.- №11. - С. 23-28.
6. Білик М. Д. Управління дебіторською заборгованістю підприємств / М. Д. Білик // Фінанси України. - 2003. - № 12. - С. 24-36.
7. Білик М.Д. Управління дебіторською заборгованістю підприємств // Фінанси України. - 2003. - № 12. - С. 24-36.
8. Бойко, Ольга Значення та особливості формування облікової політики на підприємстві [Текст] / Ольга Бойко, Ірина Белова // Цифрова економіка: тренди та перспективи: матеріали Міжнародної науково-практичної

конференції [м. Тернопіль, 25 жовтня 2018 р.] / редкол. : П. Р. Пуцентейло, Б. О. Язлюк, Р. Ф. Бруханський [та ін.]. – Тернопіль : ТНЕУ, 2018. - С. 245-249.

9. Бондаренко О.С. Методика управління портфелем дебіторської заборгованості // Актуальні проблеми економіки. - 2006. - № 4 (58). - С. 17-22.

10. Бруханський Р.Ф. Бухгалтерський облік: Навчальний посібник / Р.Ф. Бруханський, О.П. Скирпан – Тернопіль: ВПЦ «Економічна думка ТНЕУ», 2014. – 444 с.

11. Бруханський, Р. Ф. Обліково-аналітичне і організаційно-правове забезпечення діяльності аграрних підприємств [Текст] : монографія / Р. Ф. Бруханський, М. К. Пархомець, П. Р. Пуцентейло [та ін.]. – Тернопіль : Крок, 2015. – 300 с.

12. Бухгалтерський облік на сільськогосподарських підприємствах України/ За заг. Ред. А.М. Коваленко. – Дніпропетровськ: ВКК «Баланс-Клуб», 2009. – 736 с.

13. Бухгалтерський фінансовий облік. Підручник /за ред. проф. Ф.Ф.Бутинця - Житомир: ПП «Рута», 2006.- 832 с.

14. Войнаренко М. П. Системи обліку в Україні: трансформація до міжнародної практики / М. П. Войнаренко. - К. : Наукова думка. - 2002. - 215 с.

15. Герман Я.Ю. Облік дебіторської заборгованості: вітчизняний і зарубіжний досвід / Я.Ю. Герман. - Донецьк: ДонНУЕТ. - 2013. – С. 21-26.

16. Городянська Л.В. Особливості організації дебіторської заборгованості на підприємстві // Бухгалтерський облік і аудит, 2007, №6, с.9-16

17. Гуня В. О. Удосконалення класифікації дебіторської заборгованості та її відображення у фінансовій звітності підприємств / В. О. Гуня // Економічний простір. - 2008. - № 19. - С. 124-131.

18. Гушул, Іванна Проблеми та перспективи корпоративної звітності [Текст] / Іванна Гушул, Ірина Белова // Цифрова економіка: тренди та перспективи: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції [м. Тернопіль, 25 жовтня 2018 р.] / редкол. : П. Р. Пуцентейло, Б. О. Язлюк, Р. Ф. Бруханський [та ін.]. – Тернопіль : ТНЕУ, 2018. - С. 270-274.

19. Дацко, Тетяна. Генезис облікової політики в Україні [Текст] / Тетяна Дацко, Ірина Белова // Розвиток аграрного бізнесу в умовах глобалізації : матеріали Міжнар. наук.-практ.конф. за участю іноз. студ. [м. Тернопіль, 15-17 квіт. 2016 р.] / редкол. : Б. О. Язлюк, П. Р. Пуцентейло, Р. Ф. Бруханський [та ін.] , відп. за вип. П. Р. Пуцентейло. - Тернопіль : Астон, 2016. - С. 65-67.

20. Дідоренко, Тетяна. Шляхи удосконалення обліку та контролю розрахунків з покупцями і замовниками [Текст] / Тетяна Дідоренко // Теоретичні та прикладні аспекти розвитку аграрного бізнесу України : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. з міжнар. участю [м. Тернопіль, 28 жовт. 2015 р.] / редкол. : Б. О. Язлюк, П. Р. Пуцентейло, Ю. І. Гайда [та ін.] ; відп. за вип. П. Р. Пуцентейло. - Тернопіль : Економічна думка, 2015. - С. 96-97.

21. Завитій, Ольга. Аудит операцій з грошовими коштами [Текст] / Ольга Завитій, Ілона Завитій // Прикладна економіка - від теорії до практики : зб. тез доп. Першої Всеукр. наук.-практ. конф. [м. Тернопіль, 15 жовт. 2015 р.] / редкол. : Б. О. Язлюк, П. Р. Пуцентейло, Ю. І. Гайда [та ін.]; відп. за вип. П. Р. Пуцентейло. – Тернопіль : Економічна думка ТНЕУ, 2015. – С. 65-70.

22. Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» від 16.07.99 р. №996-XIV

23. Зінкевич О.В., Левицька С.О., Мосійчук М.М., Нагавичко І.П., Немкович О.Б. Бухгалтерський облік в галузях народного господарства: Навчальний посібник. – Рівне: НУВГП, 2006. – 456 с.

24. Іванілов О. С. Механізм управління дебіторською заборгованістю підприємства / О. С. Іванілов, В. В. Смачило, Є. В. Дубровська // Актуальні проблеми економіки. - 2007. - № 1. - С. 156-163.

25. Іванов Є. О. Класифікація факторів, що впливають на загальний рівень дебіторської заборгованості підприємства / Є. О. Іванов // Вісник МСУ. - Вип. 1-2. - Т. VIII. - Харків. - 2005. - С. 35-38.

26. Інструкція по застосуванню Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій, затверджена наказом Міністерства фінансів України від 30.11.99 р.

№ 291

27. Кірейцев Г. Г. Фінансова звітність підприємств та її аналіз / Г. Г. Кірейцев. - К: ЦУЛ, 2002. - 452 с.

28. Колеснікова О. М. Проблемні питання обліку резерву сумнівних боргів в контексті податкового кодексу України / О. М. Колеснікова // Ефективна економіка [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://www.economy.nauka.com.ua>.

29. Косата І. А. Деякі проблеми обліку дебіторської заборгованості в Україні / І.А. Косата // Бізнес Інформ. - 2012. - № 12. - С. 242-245.

30. Кудрицька Ж.В. Методологічні підходи до вирішення проблем організації обліку та внутрішнього контролю розрахунків з дебіторами [Електронний ресурс] / Ж.В. Кудрицька, О.В. Апарова.

31. Кузнецова С.А. Облік та аналіз дебіторської заборгованості в умовах антикризового регулювання стану підприємств: Автореф. дис... канд. екон. наук: 08.06.04 / С.А. Кузнецова; Терноп. акад. нар. госп-ва. – Т., 2002. – 23 с.

32. Лищенко О.Г. Аналіз дебіторської заборгованості в системі управління підприємством / О.Г. Лищенко, Г.М. Бескота // Держава і регіони. - 2009. - №1. - С. 114-117.

33. Матицина Н. О. Основні засади регулювання розрахункових відносин через управління дебіторською заборгованістю / Н. О. Матицина // Бухгалтерський облік і аудит. - 2006. - № 12.- С. 38-42.

34. Момот Т. Управление дебиторской задолженностью предприятия / Т. Момот // Бизнес информ. - 2003. - №11-12. - С. 97-99.

35. Нашкерська Г.В. Особливості визнання та оцінки поточної дебіторської заборгованості за продукцію, товари, роботи і послуги / Г.В. Нашкерська // Бухгалтерський облік і аудит. – 2009. – № 11. – С. 31-37.

36. Нашкерська Г.В. Фінансовий облік: Навчальний посібник. – К.: Кондор, 2005 р. – 503 с.

37. Обліково-аналітичне і організаційно-правове забезпечення діяльності підприємств в умовах інституційних трансформацій [Текст] : колект. моногр. /

Р. Ф. Бруханський, П. Р. Пуцентейло, І. М. Белова [та ін.]. - Тернопіль : Осадца Ю. В., 2017. - 388 с.

38. Палюх, М. Нові підходи до організації обліку на підприємствах агропромислового виробництва / Микола Палюх, Ольга Скирпан // Економічний аналіз : зб. наук. праць каф. екон. аналізу Терноп. нац. екон. ун-ту. – Тернопіль, 2010. – Вип. 6. – С. 135-137.

39. Постанова Правління Національного банку України від 21.01.04 р. № 22 «Про затвердження Інструкції про безготівкові розрахунки в Україні в національній валюті»

40. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності», затверджене наказом Міністерства фінансів України від 31.03.99 р. № 87

41. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 10 «Дебіторська заборгованість», затверджене наказом Міністерства фінансів України від 08.10.99 р. №237

42. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 15 «Дохід», затверджене наказом Міністерства фінансів України від 29.11.99 р. №290

43. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 16 «Витрати», затверджене Наказом Міністерства фінансів України від 31.12.99 р. № 318

44. Положення про документальне забезпечення записів у бухгалтерському обліку, затверджено наказом Міністерства фінансів України від 24.05.95 р. № 88

45. Положення про ведення касових операцій у національній валюті в Україні, затверджене постановою Правління Національного банку України від 15.12.2004 р. № 637.

46. План рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій, затверджений наказом Міністерства фінансів України від 30.11.99 р. № 291

47. Пуцентейло П.Р., Завитій О.П. Особливості формування стратегії управління економічним розвитком регіону. Подільський вісник: сільське господарство, техніка, економіка. 2017. № 27. С. 298–308.

48. Сава, А. Теоретичні засади бухгалтерського обліку в системі управління [Текст] / Андрій Сава, Микола Палюх, Ольга Завитій, Наталія Семенишена // Інститут бухгалтерського обліку, контроль та аналіз в умовах глобалізації : міжнар. зб. наук. пр. - 2017. - Вип. 1-2. - С. 21-28.

49. Спільник, Ірина. Аналітична оцінка якості прибутку підприємства за показниками фінансової звітності [Текст] / Ірина Спільник // Прикладна економіка - від теорії до практики : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. [м. Тернопіль, 20 жовт. 2016 р.] / редкол. : Б. О. Язлюк, П. Р. Пуцентейло, Р. Ф. Бруханський [та ін.]; відп. за вип. П. Р. Пуцентейло. - Тернопіль : Вектор, 2016. - С. 219-221.

50. Спільник, Ірина. Аналіз грошових потоків за даними фінансової звітності підприємства : значимість, мета, завдання [Текст] / Ірина Спільник // Обліково-аналітичне та правове забезпечення інституційних секторів економіки України в умовах євроінтеграції та інноваційного розвитку : зб. наук. праць всеукр. наук.-практ. конф. з міжнар. участю [м. Тернопіль, 30 берез. 2017 р.] / редкол. : Р. Ф. Бруханський, І. М. Белова, А. Гасьор [та ін.]. - Тернопіль : Крок, 2017. - С. 138-140.

51. Хом`як Р.Л., Лемішковський В.І. Бухгалтерський облік та оподаткування: друге видання. – Львів: бухгалтерський центр «АЖУР» 2009.- 1112 с.

52. Яворська, Юлія Онлайн-бухгалтерія: актуальність, переваги і недоліки [Текст] / Юлія Яворська, Тетяна Дідоренко // Цифрова економіка: тренди та перспективи: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції [м. Тернопіль, 25 жовтня 2018 р.] / редкол. : П. Р. Пуцентейло, Б. О. Язлюк, Р. Ф. Бруханський [та ін.]. – Тернопіль : ТНЕУ, 2018. - С. 337-339.

